

Bütün zamanların şairi:

Fuzûlî

Prof. Dr. Hikmet Özdemir*

Fuzûlî, divan edebiyatının en önde gelen şairlerinden biridir. O, aynı zamanda devrinin sayılı âlimlerindendir. Onun şöhreti ve etkisi asırlarca devam etmiş ve hâlen etmektedir.

Fuzûlî'nin Hayatı:

Fuzûlî'nin doğum yeri ve yılı üzerinde birçok fikir yürütülmüştür. Lâtîfî ve Ahdî doğum yeri ve yılını belirtmeden Fuzûlî-i Bağdadî gibi belirsiz bir tabir kullanıyorlar. Sâm Mirzâ ile Âlî ise Bağdat'lı olduğunu tasrih ediyorlar. Âşık Çelebi de tezkiresinde "Bağdadî'dir" demektedir.

Fuzûlî'nin ilk defa olarak Hille'li olduğunu Hasan Çelebi ve Kerbelâ'da doğduğunu da Riyazî söylemişlerdir.

Hemen dikkat çeken nokta; bütün kaynakların Fuzûlî'nin Irak'ta ve Bağdat eyaletinde doğduğunda birleşmesidir. Ancak koca bir bölge, bir vilayet tabiatıyla yalnız bir şehir ifade etmez. Fuzûlî'nin Bağdat'ta doğmadığı; Kitâbdar Sadık'ın "İbrahim Han hizmetide Bağdadga barub..." sözlerinden anlaşıldığı gibi divanında birkaç vesileyle Bağdat'ı "Diyar-ı gurbet" saymak suretiyle de kendisi tarafından ifade edilmiştir.

Tanzimattan sonra Muallim Naci, Faik Reşat'tan başlayarak Şemseddin Sami, Doğu bilimci Gibb'e kadar Fuzûlî'nin Hille'li olduğunu söyleyenlerin hiçbir, kontrolü mümkün ve esaslı bir vesikaya dayanmazlar.

* Türkiye İlmî İctimai Araştırmalar Vakfı Başkanı

Fuzûlî'nin babasının Hille Müftüsü olduğu da ancak bir rivayetten ibarettir. Bu rivayete eski kaynaklarda rastlamıyoruz. Ebuzziya Tefvîk'in bu mütalâada bulunurken neye dayandığı da meçhulümüzdür. Sadıkî'nin, yukarıda zikrettiğimiz sözlerine devamla Han-ı merhum Sultan Süleyman Handigardın hezimet kılıb Irak'ga kelkende Mevlana-yi müşar-ün-ileyhi Hille'de mutavattın bulurlar demesi de şüphede haklı olduğumuzun bir delili sayılabilir.

Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan'ın Bursa'da 21 Şubat 1941 tarihinde verdiği konferansta da belirttikleri gibi Hille'de mutavattın olur kaydı onun Hille'de doğmadığını bize bildiriyor. Çünkü tavattun, sonradan bir yeri vatan edinmek demektir. O zamanın nesriyle biraz meşgul olunca bu şüpheye düşmemek kabil değildir.

Bir sanatkarın hayatı etrafında yapılan çalışmada şüphesiz, eğer varsa, en sağlam delili onun kendi sözlerinde aramalıdır.

Burada da şair Türkçe ve Farsça Divanlarının Mukaddemelerinde Kerbelâ'da doğduğunu belirtmekte olduğuna göre her şeyden evvel bu ifadeye değer vermeye ve inanmaya mecburuz.

Bu fikrimizi Farisî Divanı'nın Mukaddemesi'ndeki kayıtlar teyit ve tahkim etmektedir.

Doğum yerini kesin veya kesine yakın bir şekilde belirleyebildiğimiz Fuzûlî'nin doğum tarihini, ancak aşağı-yukarı bir hesaplama ve ihtimaller üzerinde durarak tespiti çalışmak gerekiyor. Gerek kendi eserlerinden ve gerekse kaynaklarda doğum yılı hakkında kesin ve açık bir kayda rastlamıyoruz. Esasen şuara tezkireleri, hatta teracüm-i ahvale dair eski İslam eserleri söz konusu ettikleri kişilerin umumiyetle doğum yıllarını değil, ölüm yıllarını önemli bulmuşlar, onları kaydetmişlerdir.

Fuzûlî, Beng-ü Bâde mesnevisini Şah İsmail'e Şeybek Han'ın öldürülüşünden sonra -aşağı yukarı- 916-920/1510-1514 yılları arasında ithaf etmiştir. Şairimizin ilk kitabı sayabileceğimiz bu hayli kuvvetli mesneviyi hiç olmazsa 18-20 yaşlarına gelmeden yazamayacağı açıktır. Kanunî'nin Bağdat fethinde, gerek o sıralarda yazdığı kasidelerden ve gerekse kaynakların verdiği bilgiden anlaşılıyor ki tam orta yaşlarda aşağı yukarı 40 yaşları etrafındadır. Biraz aşağılarda ölümünden bahsederken görülecektir ki Fuzûlî oldukça uzun süren bir hayat yaşamış, ihtiyar denecek yaşta (963/1556) ölmüştür. Kendisi hayattayken oğlunun üç dille şiir yazabilecek kudrette yetişmesi de yaşlılığına ve uzun ömrüne bir delil sayılabilir.

Bütün bunlar bize gösteriyor ki Fuzûlî en az 60-65 yıl veya daha fazla yaşamıştır. Bu takdirde büyük şairi-

Fuzûlî sözü Arapça olup kendisini ilgilendirmeyen işlere karışıp vazifesi olmayan sözler söyleyen, lüzumsuz, vâhi, faydasız hatta arsız, daha amiyane bir tabirle boşboğaz manalarına geldiği malumdur. Kendisi de sözgelimi Beng-ü Bâde'nin sonunda ve Farsça gazellerinin birinde kelimeyi bu manada kullanmıştır.

mizin doğumunun Kanunî Sultan Süleyman'ın doğum yılından biraz önce, yani 900/1495'ten önce olduğunu tahmin mümkündür.

Şairimizin asıl adı Fuzûlî değildir. Lâtîfî, Ahdî, Âşık ve Hasan Çelebiler, Sadıkî onun asıl adını hiç kaydetmedikleri gibi Riyazî, Faizî gibi nispeten bu birincilerden az sonraki tezkireciler de asıl ismini zikretmemişlerdir. Benim gördüğüm eserler arasında şairimizin Süleyman oğlu Mehmed (Mehmed b. Süleyman) adında olduğunu ilk defa haber veren Kâtip Çelebi'dir.

Fakat şairimizin babası olan Süleyman kimdir? Ebuzziya'dan başlayarak Faik Reşad'a ve daha yenilere kadar bazı edebiyat tarihçilerinin onu Hille müftüsü saymaları, kaynağı meçhul bir rivayetten öteye geçmez (nitekim bunlardan bazılarınca Fuzûlî'nin doğumu da hiç sebep ve ispat zahmetine girilmeden 910/1504 olarak gösterilmiştir).

Yalnız Fuzûlî'nin öz adının Mehmet ve babasının da Süleyman olduğuna kesinlikle hükümlenabilir. Çünkü Kâtip Çelebi'den sonra bütün vesikalar Mehmed b. Süleyman yazmakta ittifak etmişlerdir. Herhâlde Kâtip Çelebi'nin bunu uydurmuş olmasını düşünmek çok zordur. Onun kendisinden eski ve bizim bilmediğimiz bir kaynaktan bunu aldığına tereddüt edilemez.

Eski şairlerimizin umumiyetle hep birer mahlâs aldıkları ve şiirlerinde bu mahlâs kullandıkları herkesçe bilinen gerçeklerdendir. Ancak akla şu soru gelebilir:

Azerbaycan'da Fuzûlî Heykeli

Acaba neden şair, Fuzûlî gibi bir kelimeyi mahlas olarak seçti? Bunun için ilkin kelimenin manası üzerinde duralım: Fuzûlî sözü Arapça olup; kendisini ilgilendirmeyen işlere karışıp vazifesi olmayan sözler söyleyen, lüzumsuz, vâhi, faydasız hatta arsız, daha âmiyane bir tabirle boşboğaz manalarına geldiği malumdur. Kendisi de sözgelimi Beng-ü Bâde'nin sonunda ve Farsça gazellerinin birinde kelimeyi bu manada kullanmıştır. Bu söz aynı zamanda Fazl'ın cemi olan fuzul'den gelecek yerine göre âli, mütevazi, kıymette üstünlük manasını da ifade eder.

Birçok sebepten Fuzûlî, gerçekten orijinal, tek kalmak arzusunun kuvvetli tesiriyledir ki bu mahlası seçmiştir.

Şairin kudreti zamanla kelimelerin en münasebetsiz ve alelâde olanlarından birine asil ve hürmet telkin eden bir hüviyet verdi. Süleyman Nazif: "Bugün Fuzûlî denince hatıra eizze ve evliya derecesine suut etmiş bir adam gelir. Öyle aziz ve veli ki vicdanların tehavvül-ü kanaat ve imanile de kudsiyetine halel gelmek ihtimali yoktur" derken millî bir hakikati ifade ediyordu.

Fuzûlî'nin ta ilk gençliğinden itibaren cidden kuvvetli bir tahsil gördüğünü, Türkçe, Farsça ve Arapçayı hakkıyla ve layıkıyla tasarrufa muktedir bir hâlde yetiştirdiğini biliyoruz.

Şairimizin edebî hüviyetini geliştiren bu ilim ve şiir öğretimi üzerinde duralım. Onun tahsile Kербela'dan başlayarak Hille ve bilhassa Bağdat'ta ilerlediği anlaşıyor.

Çocukluktan gençliğe geçerken aşk ve gayreti de artmış, edebiyata karşı bir heves uyanmıştı. Kendisi esasen şiire tutkundu. Böyle bir muhitte daha kolay geliyordu. Yaratılışı bahçesinde ezelden beri sevgi ve ahenk tohumu ekilmiş olan kabiliyet, bulutlardan nem kapıp bir ilkbahar havasında çiçeklenen fidan gibi umutlarla yüklüydü. İlk gençliğinde nasıl şiire başladığını Türkçe Divanı'nın Mukaddemesi'nde resmeder bir üslupla anlatmaktadır.

Gerçekte Fuzûlî'nin şöhreti, yılların üst üste katlanışını beklemeden şiir ikliminde dört bir tarafa yayılıyordu. Lâkin genç adam çabucak hissetti ki kuvvetli ve sağlam bir akademik tahsili olmazsa sevda ve gençlik hevesiyle şakıdığı gazeller, günün birinde kuru birer yaprak hâlinde zaman rüzgânıyla savrulmaya mahkûmdurlar. Öyle ise derhâl ilme sarılmak, bütün ilimlerden kabiliyetinin elverişli olduğu payı almak gerekti.

Yıllar birbiri ardı sıra akıp gidiyordu. Fuzûlî, ilim ve fende zamanına göre âlim sayılabilecek bir adam olmaktaydı. İlimin beşikten mezara kadar sürekli olarak tahsili hakkındaki hadise gönülden inanmış olduğu içindir ki: Bağdat'ta ilimlerden payına düşeni alıp Kербela'ya, belki Hille'ye döndükten sonra da boş durmadı. Fakat siyasi hareketlerle ilgilenmeyerek bir köşede kendi işi ve ilimle uğraştı.

Kâtip Çelebi, her nedense, muhtelif eserlerinde Fuzûlî'nin ölüm tarihini yazarken 963 h. ve 970 senelerini zikretmiştir. Tanzimattan sonraki muharrirlerden Ebüzziya, Muallim Naci, Şemseddin Sami ve Bursalı Tahir gibi birçoklarının bu yanlış tekrar ettiği görülmekteyse de, şairimizin 1556 tarihinde öldüğü belgelere dayanan bir gerçektir. Şemseddin Sami'nin ölüm yeri olarak Hille'yi zikretmesi de herhangi bir vesikaya müstenit değildir. Esasen Fuzûlî 1556'dan sonra sağ olsaydı eserlerinde, kasidelerinde, şiirlerinde bu yılların olayları ve Bağdat valileri hakkında elbette bir işaret, bir ima bulunurdu. Bütün deliller ölümünün 1556'da gerçekleştiğini göstermektedir. Fuzûlî'nin ölümüne sebep olan hastalığın taun olduğu, hem Ahdî'nin açık ifadesine bakılarak hem de XVI. asrın Irak coğrafyasını açıklarken de söylediğimiz gibi zaman zaman bulaşıcı hastalıkların çoğaldığını düşünerek gerçek bir olay gibi telakki etmek yerindedir. Yalnız Kербela'da öldüğünü yüzde yüz iddia etmek zordur. Eskiden beri devam edegelen gelenek

ve rivayetler bunu teyit eder mahiyettedir. Bu rivayetlere göre Fuzûlî Kerbela'da ölmüştür. Kerbela'da onun adına mevcut olan kabir, Seyahatnâm kitabını yazan Ali Suat tarafından görülmüş ve bu gelenek mezkûr kitapta anlatılmıştır.

Ali Suat eserinde o zamanlar tamir edilmekte olan türbeyi de tasvir etmiştir. Bununla beraber Fuzûlî'nin bir başka yerde ve sözgelimi Bağdat, Hille veya Necefte ölüp de vasiyeti gereği Kerbela'ya defnedilmiş olması da hatıra gelebilir. Çünkü gelenek, başka yerlerde ölen birçok kimsenin Kerbela'ya getirilip gömüldüklerini göstermektedir. Yine Ahdî'ye göre 70 yaşlarında iken vefat eden şairin "Fazlî" adlı bir oğlu olup o da muamma ve tarih söylemede başanlıdır.

ESERLERİ

Fuzûlî'nin çok sayıda eseri bulunmaktadır. Manzum ve mensur olarak Türkçe, Arapça ve Farsça eserler vermiştir. Fuzûlî'nin eserleri şunlardır:

Türkçe Eserleri:

1. Manzum olanlar: *Türkçe Divan*, *Leyla ile Mecnun*, *Bengü Bâde*, *Tercüme-i Hadis-i Erba'în*, *Sohbetü'l-Esmâ*.
2. Mensur olanlar: *Hadîkatü's-Süedâ*, *Mektuplar*.

Farsça Eserleri:

1. Manzum olanlar: *Farsça Divan*, *Sâkî-nâme*, *Hüsni Aşk*, *Enîsü'l-Kalb*.
2. Mensur olanlar: *Rind ü zâhid*, *Risâle-i Muammâ*.

FUZULÎ'nin İLK GAZELİNDEKİ AYET ve HADİSLERE TELMİHLER

Fuzûlî, Divan Edebiyatı'nın en önde gelen şairlerinden biridir. O, aynı zamanda devrinin sayılı âlimlerindendir.¹ Onun şöhreti ve etkisi asırlarca devam etmiş ve hâlen etmektedir. Fuzûlî, doğuştan şair olarak yaratılmış müstesna bir şahsiyete sahiptir. Eserlerinden anladığımıza göre Arapça, Farsça ve Türkçeyi çok iyi bilmektedir. Yine eserlerinde tefsir, hadis, kelim, fıkıh, mantık, matematik ve tıp ilimlerini de çok iyi bildiği anlaşılmaktadır.²

Yaşadığı çağda genellikle Türk Edebiyatı, İslam dininin ortaya koyduğu hükümlere dayanırdı. Eski metinlerde hemen hiçbir sayfa yoktur ki, içinde Kur'an'dan bir ayet, Peygamber'den bir hadis cümlesi bulunmasın ve düşünceler bunlara bağlanmış olmasın. Tefsir, kelim, fıkıh ve hadis gibi İslami bilimler o günün kültürünün temel dayanağıdır. İnanç ve kurallara karşı saygı, toplumun başlıca özelliği olarak göze çarpar. Tasavvuf, bir felsefe sistemi olarak bütün edebiyatı kuşatmıştır. Toplumda yer almış ilm-i nücum vb. diğer bilimler terimleriyle birlikte edebiyata geç-

miş, birer mazmuna esas olmuştur.³

Büyük şair Fuzûlî, öyle bir devirde yetişmiştir ki, o devrin bütün hususiyetlerinden istifade etmiştir. Devrin en önemli hususiyetlerinden birisi, Kur'an ve hadis bilgisidir. O devirde kişi şeriat hükümlerine uyduğu ve dinî ödevlerini yerine getirdiği oranda çevresinde saygınlık görüyordu. Hemen hemen itibar görmüş bütün şairlerde tasavvuf neşesi mevcuttu. Bunlardan inanıp bağlanarak şiirlerinde tasavvufa yer verenler olduğu gibi; mutasavvıf olmadıkları hâlde, çağın eğilimine uyarak tasavvuf inancını mazmunlarına esas olarak alanlar da vardı.

Fuzûlî'nin şiirlerinde onun şeriata bağlı olduğu ve tasavvufa da iç içe bulunduğunu görüyoruz.⁴ Gazellerinin bazı istisnalar hariç, hemen hepsinde ayet ve hadislerle telmih, yapılmıştır. Telmihler, beyitlerin bir kısmında açık, bir kısmında ise dolaylı olarak mevcuttur.

Üniversitede yardımcı doçentliğim zamanında değerli hocam Prof. Dr. Birol Emil'in tavsiyelerine uyarak, edebiyatımızdaki dinî unsurlar üzerinde bazı çalışmalar yapmaya başlamıştım. Bu esnada kendisine hürmet et-

tiğim rahmetli Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu'nun delaletleri üzerine öncelikle **"Fuzûlî'nin gazellerindeki ayet ve hadislere telmihler"** konusunu ele aldım. Bu konunun içine girince, telmihlerin hepsini bulabilmek için zamana ihtiyaç olduğunu gördüm. Zira beyitlerde yalnız bir ayet veya yalnız bir hadise telmih yapılmamış, bir kısım beyitlerde bir kaç ayet ve birkaç hadise telmih yapılmıştır. Bunları çıkarabilmek için hadis külliyyatını ve bir kısım tefsirleri mütâlaa etmek zorunlu idi.

O dönemde "Fuzûlî'nin İlk 30 Gazelindeki Ayet ve Hâdislere Telmihler" başlığı altında bir çalışma yapmıştım. Üstadımız Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan hocamızın hazırladığı **"Fuzûlî Dîvanı Şerhi"** isimli eserini esas aldım.

Değerli hocamız adı geçen eserinde beyitleri izah ederken bazı ayet ve hadislere yapılan telmihleri gösteriyorsa da; şerhlere sırf bu açıdan yaklaşmadığı için, hepsini gösterme imkânı bulamamıştır. Zira sırf bu amaçla tefsir ve hadis külliyyatını incelemek gerekiyor.

Şimdi büyük şair Fuzulî'nin eserlerine bir de bu açıdan yaklaşmanın yararlı olacağı kanaatini taşıdığım için, konuyu hatırlatma ve büyük şairi anma bakımından onun ilk gazelini yeni yaptığımız ilavelerle zikrederim.

GAZEL

1) Kad enâre'l işku li'l uşşâki minhâce'l hüdâ Sâlik-i râh-ı hakikat işka eyler iktidâ

Aşk, âşıklara hidayet yolunu aydınlatınca,

*İlmin beşikten mezara kadar
sürekli olarak tahsili hakkındaki
hadise gönülden inanmış olduğu
içindir ki: Bağdat'ta ilimlerden
payına düşeni alıp Kербela'ya,
belki Hille'ye döndükten sonra
da boş durmadı. Fakat siyasi
hareketlerle ilgilenmeyerek
bir köşede kendi işi ve ilimle
uğraştı.*

hakikat yolunun yolcusu aşka uyar.

Fuzûlî, bu beyitte aşkın, âşıklara hidayet yolunu gösteren bir rehber olduğunu, hakikat yolunu aydınlatıldığını söylemekle hakikate ancak aşk ile varılabileceğini vurguluyor ve buna da misal olarak yıldızların aydınlığını ve onların rehber oluşlarını gösteriyor. Yol aydınlatmaları bakımından yıldız aşka, aşk da yıldıza benzetilmiştir. Beyitteki "hüdâ" ve "iktidâ" kelimeleri ile açıkça bir hadis-i şerife telmih yapılmıştır. Peygamber Efendimiz (sav) şöyle buyurmuştur: **"Ashâbi ke'nnucûm bi-eyyihim iktedeytüm ihtedeytüm"** "Benim ashabım yıldızlar gibidir, hangisine uyarırsanız, hidayete erersiniz."⁵ Görüldüğü üzere hadis-i şerifte zikredilen ikteda ve ihtedâ kelimeleri Fuzulî'nin beyitindeki "hüdâ" ve "iktida" kelimeleriyle uyumaktadır. Bu sebeple apaçık bir telmih yapıldığını görmekteyiz.

Ayrıca, beyitteki "Kad enâre" kelimesiyle de Nur sûresinin şu ayetine telmih yapılmıştır. **"Allahu nuru's-semâvâtı ve'l ardı meselü nurihi ke mişkâtin fihâ misbâh el-misbâhu fi zücâcetin."** (Mişkât: duvara hususi olarak yapılmış ve içerisi cilalanmış bir kovuktur. Işığın etrafa en güzel ve verimli yansımaları sağlar.) "Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir. Sanki inciye benzer. Bir yıldız gibidir ki; doğuya da batıya da nisbet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur. Onun yağı, nerdeyse kendisine ateş değmese dahi ışık verir. (Bu) nur üstüne nurdur. Allah dilediği kimseyi nuruna erdştirir. Allah insanlara işte böyle temsiller getirir. Allah her şeyi iyi bilir."

Allah'ın nur olmasının manası bütün âlemin ve âlemdeki bütün hissi nurların ve idrak edici güçlerin yaratıcı ve icat edici olmasıdır. Şu hâlde nurdan asıl umulan aydınlatma, açığa çıkarma, tecelli ve inkişaf manalarının temeli, nurdan ve nuru olandan çok nuru yapıp yaratana ait olacağı için "nur" ismi, Allah (cc)'a daha layıktır. Ancak bundan dolayı nuru yaratana "nur" denilmesi lisan bakımından hakikat değil mecazdır.⁵

2) İşkdur ol neşe-i kâmil kim andandur müdâm Meyde teşvîr-i harâret neyde te'sîr-i sadâ

Aşk, o kâmil, tam neşedir ki, daima şarapta insanı saçma sapan ve neticede kendini utandıracak sözler söyleten o hararet, o ruh haleti "humma sayıklaması" ve neydeki sesin ondaki tesiri ancak aşktandır.

Beyitte geçen "Neşe-i kâmil", hem neşe anlamında ve hem de neşet etmek, vücuda gelmek anlamındadır. Tam vücuda gelmek demek, insanın eksiksiz olarak yaratıldığını bildiren ayet-i kerimeye telmih yapılmıştır. **"Le kad halakne'l-insâne fi ahseni takvîm."**

“Biz gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık”⁶

Şüphesiz insan kâinatın en güzel ve en mükemmel yaratığıdır. Onun mükemmeliyeti ise aşkla tamam olmaktadır. İnsanın kendisinden geçip ilahî aşka ulaşabilmesi için ney ve benzeri seslerden istifade etmesi, yani onları dinlemesi gerekir.

Beyitte geçen “Te’sir-i sadâ” ifadesiyle de şairimiz İsrâ suresinden bir ayete telmih yapmaktadır: **“Ve in min şey’in illâ yüsebbihu bi hamdihi ve lâkin lâ tefkahûne tesbihahum.”** “Yedi gök ve yer, bir de bunlar içinde bulunanlar, Allah’ı tesbih ederler. Hiç bir varlık yoktur ki, O’nu hamd ile tesbih etmesin. Fakat siz onların tesbihini anlamazsınız.”⁷

Beyitte geçen ışk kelimesi Türkçedeki aşk kelimesinin karşılığıdır. Işk sarmaşık demektir. Sarmaşık otlarına da ışk denir. Selvi ağaçlarına sarılan sarmaşıklar o ağacı öylesine kuşatırlar ki; bir taraftan ağaca can verirler, bir taraftan da ondan istifade ederek, can alırlar. Aşk, sevgi ve muhabbet demektir. Beşerî aşklar mecazidir. İlahi aşk ise ebedîdir İlahî aşkla şevklenmek gerekir. Ayrıca bu beyitte “Ney” kelimesi geçiyor. Bu kelimeyle Mevlânâ ve onun Mesnevî’sine ve Mesnevî’de ifade buyrulan aşka telmih yapılmıştır. Zira, Mevlâna Mesnevî’sinin giriş bölümündeki bir beyitte şöyle diyor: **“Şu ney’in sesi ateştir. Hava değildir. Her kimde bu ateş yoksa, o kimse yok olsun.”** Tahir’ül Mevlevî bu beyti şerh ederken şöyle demiştir: **“Neyi söyleten müessirin havadan yani sade bir nefesten olduğu zannedilmesin. Belki onu inletem, neyzenin hazin ve ateşin hissiyatıdır.”**

Bunun gibi veliyy-i kâmilî söyleten de hevâ ve heves değil; kalbinden fevran eyleyen ve maşuk-u hakikiden başkasını yakıp bitiren aşktır. Aşkta neşe-i kâmil makamı mutasavvıflarca şöyle ifade edilir: **“Aşk bir şuledir ki, parlayınca maşukdan başkasını yakar, mahveder.”** “Ahbab, ahbabın sesini tanır” denilmiştir. Ney’in sesini, insan-ı kâmilin nefesini de layıkıyla anlayabilmek için; onlardaki aşk ateşinin bir kıvılcımına olsun mazhar bulunmalıdır. Daha doğrusu muhabbet ateşiyle yanıp kül olmalıdır.

“Allah’ın hazinesi, tezgâhı yokluktur. Şu mevhum varlığa aldanan, yolun ne olduğunu ne bilir?” denilmiştir. Yani “Allah’ın hazinesi, tezgâhı yokluktur” denilmesi, bütün mahlûkatın yoktan var edildiğine işaret eder. Kemâl sahiplerinin maksadı: varlık göstermek değil; Allah’ın varlığı karşısında kendi mevhum vücudunu mahvetmek ve yok olmaktır.

Mevlânâ, bundan sonraki beyitte şu ifadede bulunuyor: **“Neydeki ateş ile neydeki kabaş, hep aşk eseridir.”** Yani her yol maşuka’dır. Hiç şüphe yok ki

Fuzûlî’nin tasviri

“aşk” sevgidir, muhabbetir. İşte kâinat bu aşktan (muhabbetten) meydana gelmiştir. Burada ehl-i tasavvuf arasında bilinen ve söylenen çok meşhur bir hadis-i kudsî’ye telmih vardır. Yüce Mevlâ bu hâdis-i kudsî’de şöyle buyurmuştur: **“Küntü kenzen mahfiyyen Fe ahbebtü en u’refa fe halaktü’l-halka Li ya’rifâni”** Yani “Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeye muhabbet ettim ve bilinmek için halkı yarattım.”

Bu hadis-i kudsiden anlaşıldığına göre muhabbet (aşk) önce Hak’tan zuhur etmiş bütün kâinatın yaratılmasına sebep olmuştur. Binaenaleyh, mevcut âlemler içinde aşkın yabancısı olabilecek bir zerre dahi yoktur. Fakat her mahlukun aşkı, kendisinin istidadına ve zevkine göredir. Bir bülbülün gül yaprakları arasında hazin hazin ötmesi, aşk eseri olduğu gibi; bir merkebin tozlarda yuvarlanarak acı acı anırması da

Fuzûlî'nin Divan'ı

aşk eseridir. Keza bir arifin halvet-hanesinde mest-i cemal olarak tatlı tatlı ağlaması, zil zurna bir sarhoşun meyhane kapısında naralar atması yine aşk eseridir. Fakat tabiri caizse birinciler; aşk-ı hezârî (bûlbûl), ikinciler aşk-ı himârî (merkep)'dir.

Şüphesiz aşk bir, fakat anlayış farkı dolayısıyla sevgili çeşitlidir. Daha doğrusu o çeşitli sevgililer, maşuk-u yegânenin muhtelif surette cilvesi ve tecellisinin mazharlarıdır. Yani, ârifin kalbini yakıp inleten ve kalbindeki esrân harekete getiren aşktır.⁸ Aşk lafzı Kur'an-ı Kerim'de, Şeyh-i Ekber (ks)'in beyanına göre kinaye yoluyla irat buyurulmuştur. Hz. Şeyh "Fütûhat" isimli eserinde aşk muhabbetin ifrâtıdır diyor ve şu ayeti örnek veriyor: "**Vellezîne âmenû eşeddû hubben lillâh.**" yani "Müminlerin Allah'a karşı pek şiddetli bir muhabbeti vardır."⁹

Diğer bir ayette ise: "**Kad şeğatehâ hubben**" yani "Yusuf'un muhabbeti, Züleyha'nın kalbini bir zar gibi ihâta etti."¹⁰ Görüldüğü üzere her iki ayette de muhabbet, aşk'tan kinaye olarak zikredilmiştir. Bu ayetlerden aşkı şöyle anlıyoruz. Aşk, muhabbetin seveni kavraması, bütün vücudunu kaplaması, âdeta onu sarmaşık gibi sarmasıdır. Muhiddin-i Arabî bu konuda Hz. Yusuf'u ve Hallâc-ı Mansur'u örnek gösteriyor. Elma soyan kadınların ve Züleyha'nın elinden çıkan kan, "Yusuf" ismini nakşetmiş ve elleri, ayakları kesilen Hallâc-ı Mansur'dan akan kan ise "Allah" lafzı şerifini yazmıştır.¹¹

Ney kamıştan yapılmıştır. Kamış ise topraktır. O öyle bir ses çıkarır ki, ilahî aşka yöneltir. Kâinatın diğer yaratıkları (otlar, ağaçlar, taşlar vb.) da ses çıkarır,

Allah'ı zikrederler. Tabii ki onların bu zikrini herkes anlayamaz. Ancak ilahî aşka vâsıl olanlar anlayabilir.

Beyitte geçen "Neşe-i kâmil" tam neşeye ulaşmak, ancak ilahî aşka ulaşmakla mümkündür. İnsanlar ebedî saadete ancak bununla ulaşırlar. Bu da devamlı olarak sevgiliyi gönülden çıkarmamakla, her an onunla birlikte olmakla mümkündür. Bu sözle, de yine bir ayete telmih yapılmıştır: "**Elâ bi zikrillâhi tatmeinnû'l kulûb.**" "Evet, bilin ki, ancak Allah'ı anmakla kalpler yatışır ve huzur bulur."¹²

3) Vâdî-i vahdet hakikatde makâm-ı ışıkdur

Kim müşahhas olmaz ol vâdide sultandan gedâ

Vahdet vadisi hakikatte aşk makamıdır.

O aşk makamı ki orada sultan ile dilenci ayırt edilmez.

Aşkın gayesi, vahdete erişmektir. Vahdete erişmek ise ancak aşk ile olur. Bu ulvi makama erişenlerde sultan ile dilenci arasında fark yoktur. Bu makamda kişilerin hakiki değeri, Hakk'a yakınlığı iledir. Beyitte geçen "Vâdî-i vahdet'den maksat kişileri aşk makamına ulaştıran yol, yani İslâm'dır. Gerçekten İslamiyet'te insanlar arasında ayırım yoktur. Namaz kılarken herkes aynı safa durabilir. Hacda herkes aynı şekilde giyinir ve aynı yerde tavaf eder.

"Vâdî-i vahdet" ile İslamiyet kastedilmiştir. Bununla da din ile ilgili ayetlere telmih vardır "**İnneddîne 'indallâh'ül-İslâm**" "Allah katında gerçek din İslâm'dır".¹³

Diğer bir ayette ise: "**Ve men yebteğî gayre'l-islâmi dînen felen yukbele minhu.**" "Kim İslâm'dan başka bir din ararsa, o istediği din asla kendisinden kabul olunmaz."¹⁴

O öyle bir yoldur ki, ondan başkası makbul değildir: "**Elyevme ekmetü leküm dîneküm ve etmemtû âleyküm ni'metü ve raditü leküm islâme dînen.**" "Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size din olarak İslâm'ı seçtim."¹⁵

Aşk yolunda, yani gerçek manada İslâm'da sultan ile dilenci arasında fark yoktur, sözüyle şairimiz konuyla doğrudan alakası bulunan bir hadis-i şerife de telmih yapmaktadır: "**İnnallâhe Lâ yenzuru ilâ ecsâdiküm ve Lâ emvâliküm ve lâkin yenzuru ilâ kulûbiküm ve a'mâliküm.**" "Allah sizin cisminize bakmadığı gibi, soyunuza, mal ve mülkünize de bakmaz. Ancak kalbinize bakar."¹⁶

4) Eylemez halvet-serây-ı sırr-ı vahdet mahremi

Âşıkı ma'şûkdan ma'şûkı âşıkdan cüdâ

Vahdet sırrı insanın içinde olduğu için orada insan yalnızdır.

Vahdet sırrının gizli evine girebilen insan, seveni sevilen, sevileni sevenden ayıramaz.

Beyitte geçen "Sırr-ı vahdet"den maksat, bir olan

Allah'ı yakinen tanımaktır. O sırta erişenler kendilerinden o kadar geçerler ki âşıkla maşuku ayırt edemezler. Kâinatın yaratıcısı olan ulu Allah kendini tanıtmak için bütün güzellikleri yaratmıştır. Sonra da bu güzellikleri temaşa eylemiştir. Bizzat kendisi bu yarattığı güzellikleri seyrederken âşıktır. Yaratılan bütün güzellikler hakikatte Allah'ı bildirdiği için maşuktur. Bu durumda yüce Allah hem âşık ve hem de maşuktur. Bütün tasavvuf kitaplarında yer alan bir hâdis-i kudsiye telmih yapılmıştır: **“Küntü kenzen mahfiyyen fe ahbebtü en u'refe fe halaktü'l-halka Li ya'rufünî.”** “Ben gizli, hazine idim. Tanınmayı sevdim ve diledim. Beni tanımalara için halkı yarattım.”¹⁷

Fuzûlî bu beyitte âşıkla ma'şûkun aynı şey olduğunu söylerken iki ayet-i kerimeye daha telmih yapıyor: **“Kul huvallâhu ahad.”** “De ki Allah birdir.”¹⁸ **“Küllî şey'in hâlikün illâ vechehû.”** “Her şey yok olacaktır. Allah'ın zâtı müstesna.”¹⁹

Başka bir şairin dediği gibi;

**“Kendi hüsnün hûblar şeklinde peyda eyledin
Sonra döndün çeşm-i âşıktan temaşa eyledin”**

**5) Ey ki ehl-i işka söylersen melâmet terkin it
Söyle kim mümkün midür tağyîr-i takdîr-i Hudâ**

Ey aşk ehline melâmet yolunu terk et diyen,
Söyle Allah'ın takdirini değiştirmek mümkün müdür?

Bu beyitte sarahaten Allah'ın takdirinin değişmeyeceği ifâde olunuyor. Bu konuda çok sayıda ayet ve hadis mevcuttur. İşte birisi: **“İnnâ külle şey'in halaknâhü bikaderin vemâ emrûna illâ vâhidetün kelemhim bilbasari.”** “Gerçekten biz, her şeyi bir kaderle yaratmışızdır. Emrimiz başka değil, ancak birdir. Bir göz kırpması gibidir.”²⁰

**6) Işk kilki çekdi hat harf-i vücûd-ı âşıka
Kim ola sâbit Hak isbatında nefy-i mâ'adâ**

Aşk kalemi âşıkın varlığı sözü üzerine bir çizgi çekti,
yâni varlığını iptal etti.

Ta ki Allah'ı isbat için ondan başkasını ortadan kaldırmak husûsu yerine getirilmiş olsun.

Aşka gaye, âşıkın kendisini maşukta yok etmesidir. Kişi kendisini yok edecek ki varlığı ortaya çıksın. Kelime-i şahadetde yok etmek yani, “Lâilâhe” demektir. İsbât etmek ise “İllallah” demektir. Fuzûlî, bu beyitte Kelime-i Tevhid'e telmih yapıyor.

Büyük şair Fuzûlî, beyitteki “Hat çekti” sözüyle de, çizgi çekmek, yazı yazmakla alakalı ayetlere telmih yapıyor: **“Nûn ve'l-kalemi vema yesturun”** “Nûn, kaleme ve yazdığı satırlara yemin olsun.”²¹ **“Fî Levhim mahfûz.”**

“Levh-i mahfuzdadır.”²² **“Küllî şey'in hâlikün illâ vechehû.”**
“Allah'ın yüce zatından başkası yok olucudur.”²³

**7) Ey Fuzûlî intihâsuz zevk buldun ışkdan
Böyledür her iş ki Hak adıyla kılsan ibtidâ**

Ey Fuzûlî, aşktan sonsuz bir zevk buldun.

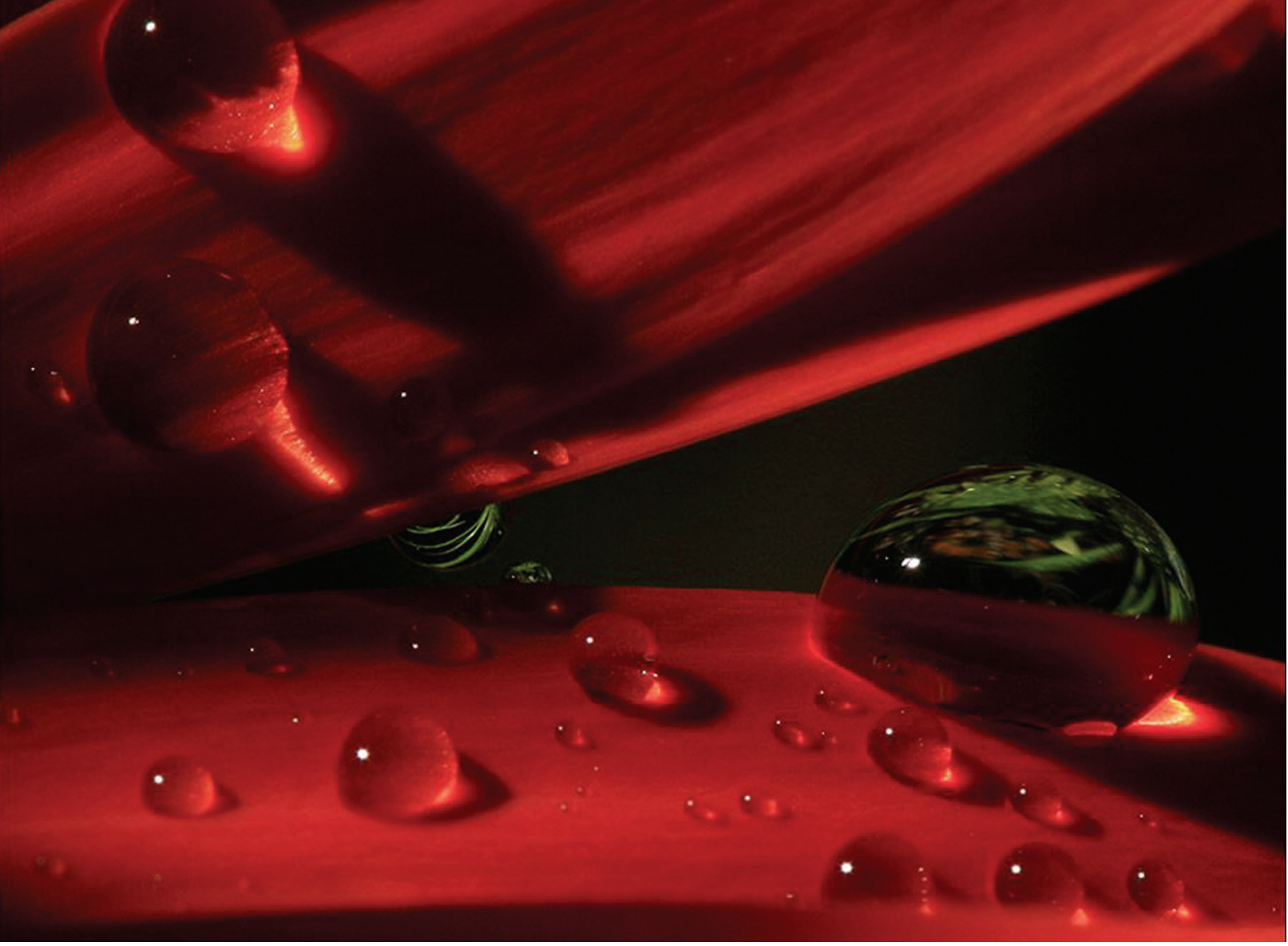
Hak adıyla başladığın her iş böyledir. Yâni neticesi elde edilir.

Bu beyitte bir hadis-i şerife açıkça işaret vardır: **Küllî emrin zî bâlin Lem yübde bi besmeletin fe hüve'l-akta** Allah adıyla başlamayan her iş neticesiz (kuyruğu kesik) kalır

Besmelenin fazileti ile ilgili çok sayıda ayet ve hadis mevcuttur. Bu beyitte bunların hepsine telmih yapılmıştır. Ancak dergide yer darlığı sebebiyle son iki beyti kısaca açıklamakla yetindik.

KAYNAKLAR

- 1 - Gölpınarlı, Abdülbâkî: Fuzûlî Divânı, s. 10 ve Köprülü, Ord.Prof.M. Fuad: İslâm Ansiklopedisi, c. 4, s. 686-699
- 2 - Mazioglu, Prof. Dr. Hasibe: Fuzûlî ve Türkçe Divanından Seçmeler, s. 17 ve Banarlı, Nihad Sâmî: Türk Edebiyatı Tarihi, c. 1, s. 534.
- 3 - Sezaî Karakoç, Edebiyat Yazıları, Medeniyetin Rüyası / Rüyanın Medeniyeti Şiir, Diriliş Yayınları, İstanbul 2007, s.51
- 3 - Tarlan, Prof. Dr. A. Nihad: Fuzûlî Divânı Şerhi, c. 1, s. 3-11, Ankara, 1985 ve Kocatürk, V. Mahir: Türk Edebiyatı Tarihi, s. 331, Ankara, 1964 ve Rehber Ansiklopedisi, c. 6, s. 98-101.
- 4 - Karahan, Prof. Dr. Abdülkadir: Fuzulî Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti, s. 67-79, s105, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayımları, İstanbul 1949.
- 5 - Yener, Cemil: Fuzulî'nin Dünyası, s. 88 ve Köprülü, M.Fuad: Türk Edebiyatı Tarihi, s. 382-385, İstanbul, 1981 NOT: Beyitler, Türkiye İş Bankası yayını olan Fuzûlî Divânı ile karşılaştırılıp bazı kelimelerin okunuşu düzeltilmiştir. Ayet mealleri Ali Fikri Yavuz'un Kur'an-ı Kerim me'âlinde alınmıştır.
- 6 - Hayat ü's-Sahâbe c. I, s. 33
- 7 - Kur'an-ı Kerim ve Türkçe açıklamalı meâli, Komisyon tercümesi, s. 351
- 8 - Nur / 35
- 9 - Tîn / 4
- 10 - Şerh-i mesnevi, Tahirü'l mevlevî, Şamil yay. c.I, s. 61-63
- 11 - Bakara 2 / 165
- 12 - Yusuf / 30
- 13 - Şerh-i mesnevi s.63
- 14 - Ra'd / 28
- 15 - Âli İmrân / 19.
- 16 - Âli İmrân / 85
- 17 - Mâide / 3
- 18 - Râmûz el Ehâdis, c.I, s.92
- 19 - İz, Mâhir: Tasavvufa dair, İslâm düşüncesi, c. I, s.32
- 20 - İhlâs / 1
- 21 - Kasas / 88
- 22 - Kamer / 54
- 23 - Kalem / 1
- 24 - Burûc / 22

Kerbela'da Hayat Bulmak ve Fuzûlî'nin “Su Kasidesi”nde Nebinin İzini Sürmek

Üzeyir İlbak

Fuzûlî'nin en meşhur ve en bilinen şiirlerinden biri “Su” redifli kasidesidir. Bu kasideye hangi anlayış ve algıyla bakarsak bakalım, göz ardı edilemeyecek görkemli bir ihtişamlı karşılaşırsınız.

Kerbela'daki Vaha

Edebiyat tarihimizin en önemli şahsiyetlerinden, büyük aşk ve çile şairi Fuzûlî özellikle, peygamber ve ehlibeyit âşığıdır. Ondaki bu aşk, divanının her şiirinde, beytinde, mısraında ve kelimesinde bütün açıklığıyla görülür ve okuyucusunu kalbinden yakalayıp içine alıp kendi ruh dünyasıyla özdeşleştirir. Gazellerini çoğunlukla naat şeklinde yazmıştır. Özellikle, Hz. Muhammed'in “iki gözüm” diye sevdiği, kucağında, omzunda taşıdığı, ona bakarken içinin titrediği, küçükken sakalını çeken sevgili torunu Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmiş olması; Kerbela'da yaşayan Fuzûlî'nin bu toprakları mukaddes olarak telakki etmesini sağlamıştır. Şiirlerinin birçoğunda Hz. Hüseyin'in şehit edilme hadisesine sıklıkla gönderme yapmıştır. *Hadikatü's-Süedâ*¹ isimli eserinde ise bu olaya daha geniş bir yer ayırmıştır.

Fuzûlî'nin en meşhur natı, tartışmasız “Su Kasidesi” diye bilinen “Kaside Der-Na't-ı Hazret-i Nebvî”dir. Bu kasidesinde Fuzûlî, o döneme kadar rastlanmayan ve Kerbela'da saltanat inşacılarının bir cezalandırma aracı olarak kullandıkları, “su” motifini kullanmış, edebiyatımızın bir ka-

zanımı olarak ebedileştirmiştir... Aslında hayat için en temel içecek olan suyun Türk tasavvuf kültüründe ve kâinatın varoluş hakikatine dair evrensel düşünce tarihlerinde de önemli bir yeri vardır. Zira su, “**anâsır-ı erbaa**”dandır.²

Ancak su, Fuzûlî'nin hayatında çok daha derin anaforldan geçilen başı ve sonu ileyte örölmüş bir anlam taşımaktadır. Fuzûlî, Kerbela topraklarının her bir kanşını adımlayarak, o öteler evreninde acınılmayacak acımasızların yaşattığı her bir damla acıyı da, bu topraklarda kendisini masum resul torunlarıyla özdeş kılarak yaşamıştır. O, bu toprakların bütün susuzluğunu -susuz bırakılmışlığı- meşakkatini, sıkıntılarını çekmiş bir şair; insanlığın şiiri olan şair bir abidedir. “Şiir, alnı vahiy ve kıyamet günün ürpertisiyle aşıllı hakikatlerden yanadır; şeytanın dil sürçmesi değildir, şiir; o özgürlüğü sever; ama bu özgürlük, ‘iğva’nın (doğru yoldan saptırmak) ve ‘iğfal’in (baştan çıkarma) özgürlüğü değildir.”³

Kerbela şiir ve edebiyatımız için bitmez, münbit bir su kaynağı gibidir. İnsanlık tarihinde, Kerbela ölçeğinde, edebiyatın tüm alanları ile felsefe tarihi, genel tarih ve şiir için, bu kadar münbit bir alan, bu kadar yaratıcı, doğurgan bir hadiseye daha şahadet edilmemiştir.

Fuzûlî’de, Kerbela olgusunu, Hz. Hüseyin ile yol arkadaşlarının yaşadığı zulmü ve acımasızlığın sebep olduğu acıyı, tüm açıklığıyla görüyor ve yaşıyoruz. Fuzûlî, güneşin her gün doğuşunu öyle benzersiz bir ifadeyle izah eder ki, kendinizi çöl güneşi altında zifir karanlıkta hissedersiniz: “Her gün doğan güneş, zannetmeyin ki dünyayı aydınlatmaya geliyor” diyerek; parlayan bir güneş altında bile insanın karanlıkta kalabileceğine işaret etmektedir.

Fuzûlî’nin Kerbela’sında “Güneş doğarken her doğuşta, Hz. Hüseyin için kan ağlıyor.” Güneş evreni aydınlatmak üzere Kerbela üzerine doğmadan önce, gökyüzünde oluşturduğu şafak kızılığıyla âdetâ Hz. Hüseyin için kanlı gözyaşları dökmektedir. Bu tasvir ediş, varlık âlemi var oldukça yaşayacak ve insanlık için bir ibret abidesi olmaya devam edecektir.

Bir başka şiirinde Fuzûlî; “Ali’nin, Hüseyin’in haremelerini ziyaret ettin de gözün aydınlandı. Tanrı seni bu suretle yüceltti. Ne mutlu, seninle buluşana; çünkü gerçekten de seni ziyaret eden Ali’yle Hüseyin’i ziyaret etmiş olur” demektedir.⁴

Kerbela olayı ve Hz. Hüseyin’in şehit olması, Fuzûlî’de öyle derin bir sarsıntı yaratır ki, ölröken “Vasiyetin var mı?” diye soranlara, “Beni Hz. Hüseyin’in kabrinin giriş kapısına gömün; her gelen geçen beni çiğneyerek geçsin, ben de ancak o şekilde teselli bula-

*Su... Kızıl güneş altında,
Çöl sıcaklığında, Hacer’in
kucağındaki İbrahim’in
topuğunu yere vurmasıyla
Çölü yaşanılır kılan ve Kâbe
harcının karılmasında ve kuru
toprağı çamuru kullanılır kılan;
zemzemdir. Ve su... Nebevi
buyruğunca “en makbul”
sadaka!*

yım” der. Fuzûlî’yi Fuzûlî yapan aşk, ehlibeyit aşkıdır!

Fuzûlî için Kerbela, neden bu kadar büyük bir önem taşır? “Bağdat’ta şehitlerin kanlarıyla kanlan toprak ne bizzat Bağdat’tır, ne Basra’dır, ne Hille’dir, ne de başka bir yer. Irak’ta böyle bir yer, ancak Kerbela’dır ve o havayla, o suyla yetişip geişen Fuzûlî; hem Türkçe, hem de Farsça divanlarının mukaddimesinde ancak Kerbela’nın adını anmıştır. Tezkirelerin onu “Bağdadi” diye anmaları, Kerbela’nın Bağdat’a muzâfâtından (bağlı) olması dolayısıyladır . Bu suretle apaçık anlaşılıyor ki Fuzûlî, Kerbela’lıdır. Ömrünü de Kerbela ve Neceft’te geçirmiştir... Ali, Neceft’te medfundur (Hz). Huseyn Kerbela’da.”⁵ İnsan, fitri olarak sevdiği, ihtiyacını hissettiği bir varlığı, arzu ettiği bir nesnede somutlaştırır. Söz geçiş, klasik edebiyatımızın manevî evreninde “sevgili” genellikle “gül”le sembolize edilmiştir ve bu “sevgili”, çoğunlukla peygamberi temsil eder. Fakat sonraki dönemlerde sevgilinin kapsadığı alanlar, nesneler, çiçekler, kavramlar da zamanla dönüşmüş ve anlam kaymalarına uğramıştır. Divan ve tekke edebiyatımızda peygamberi temsil eden “gül”; Tanzimat döneminde ve sonrasında zaman zaman “vatan”, “hüriyet”, “cumhuriyet” gibi kavramlarla karışılırken; “sevgili”nin bazen de “Türkiye”, “İstanbul” ve âşık olunan karşı cinsi anlatan bir kelimeye dönüştüğünü: çoğunlukla da şairin yaşadığı ve özlemini çektiği coğrafyaları temsil ettiğini de görürüz.

Osmanlı Şiiri Tarihi'nin⁶ "Mü'min Ufku": Naat

Kerbela zulüm asrının yıl dönümündeyiz. Kerbela şairi Fuzûlî'nin aziz ruhaniyetine dair kayıt düşünüyoruz. Çağımızın "Leyla ile Mecnun"unu, çağımız diliyle, çağımız insanına armağan eden üstat Sezai Karakoç'tan yardım alarak, Fuzûlî'nin eşliğinden Kerbela topraklarına geçmek istedik. Üstat Karakoç: "İnsanın ufku mümindir; müminin ufku peygamber. Peygamberin ufku da, mutlak gerçeklerin habercisi, her peygamberi şahsiyetinin katlannda bir yaprak gibi bulunduran son peygamber... Peygamber nasıl insanın ufkuydu, naat da şiirin ufkudur... Naat, insanın, insanı, kendini peygamberde araması... Naat, peygamberin şiirle yapmak istenen bir portresidir... Naat, en ileri ve en mükemmel sevgi abidesidir... Şiir, şuura bitişiktir... Eski medeniyette, bir heykelin karşısında onu seyreden bütün şahsiyeti ve ruhu siliniyor, yalnız heykel ortada kalıyordu. Bir naatin okuyucusu ve dinleyicisi ise, ruhun bütün cepheleriyle uyanışına ve dirilişine, gelişmesine şahit olur. Bütün benliğiyle ledün dünyasının (Tanrı katının) havasını alır ve orada yaşar... Naatin etkisiyse bir neşvünema etkisidir. Ruhu besler, eğitir, yetiştirir ve geliştirir, tazeler."⁷

Sezai Karakoç, eski medeniyetin heykele dayalı soğuk ve tanımlanmış geleneği ile kadim medeniyetin ruh tuğlaları olan kelimelerle inşa edilen şiirlerini karşılaştırarak: "Na'tın atmosferi, sahabelerin içinde bulunduğu atmosferden bir örnektir... Yani na't, sahabeliğe bir uzanma; o ideal dünyadan bir ışık, bir renk, bir ses getirme, oraya bir yürek, bir gönül taşıma geleneğinin şiirdeki çalışmasının bir verimidir."⁸

*Fuzûlî, Kerbela topraklarının
her bir karışını adımlayarak, o
ötelere evreninde acınlamayacak
acımasızların yaşattığı
her bir damla acıyı da, bu
topraklarda kendisini masum
resul torunlarıyla özdeş kılarak
yaşamıştır.*

"Kasîde Der-Na't-ı Hazret-i Nebvî" ya da günümüz diliyle "Su Kasidesi"

Su... Kızıl güneş altında, çöl sıcaklığında, Hacer'in kucagındaki İbrahim'in topuğunu yere vurmasıyla çölü yaşanılır kılan ve Kâbe harcının karılmasında ve kuru toprağı çamuru kullanılır kılan; zemzemdir.

Su... Peygamber avucundan akıp susuzluk gideren ve abdest alınan nübüvvet mucizesi...

İnsanın Rabb'ine yönelik son yolculuğun son deminde kuruyan ve çatlayan dudaklara tülbentle sunulan da su!

Ve su... Nebvî buyruğınca "en makbul" sadaka!

Nihayet... Su, Kerbela Kuşatması'nda önu kesilecek; peygamber torununu şehitlik mertebesine kavuşturan varlık.

Üstat Karakoç'un ifadesiyle: "Su Kasidesi'nde insan, denizi arayan bir kaynak suyu gibi, o âleme doğru gider. O âlemin aşk ve ayrılık acısıyla, başını taştan taşaya vurup gezer."⁹

Fuzûlî de çok sevdiği Hz. Muhammed'i "su" ile anlatmayı hedeflemiştir. Bu şiir, şiirimizin aşağıdaki şaheser beytiyle başlar:

Saçma ey göz eşkden gönlümdeki odlara su Kim bu denli dutuşan odlara kılmaz çâre su

(Ey göz! Gönlümdeki ateşlere gözyaşından saçma su / Ki bu kadar çok tutuşan ateşlere fayda vermez su)

Şair, şiirin ilk beytinde okuyucuyu mutlak bir tezatla buluşturuyor. Ateş ve su. Ateş arzusunun, su ise arzu duyulanın sembolü... Şair o kadar büyük bir arzusunun ateşiyle kavrulmaktadır ki, çağlayanlar onu söndürmemektedir. Ateş, şairin yaşadığı coğrafyanın Kerbela ve Necef'in bir özelliğidir. Su ise ferahlatıcı, serinletici bir derman olarak algılanabilir.

Ateş ve su, aşkın ilk ve son adımlarıdır

"Ey göz! Gönlümde yanan ateşlere gözyaşından su saçma; çünkü böyle tutuşan ateşlere su fayda etmez."

Gözlerinden akan yaşlar coşkun nehirlerdir, sanki... Şair bunu yazarken Dicle ve Fırat'ı düşündü mü? Bilmiyoruz. Ancak o, gözyaşlarını çok şiddetli görüyor. Şair, gözlerinden akan yaşla, sadece bir yeryüzü yangını değil, gönlündeki aşk yangınlarını da söndürmeye çalışıyor. Gerçi ateş de ondan daha şiddetli ve hararetlidir. Gözlerinden fışkıran su dahi, bu ateşi söndürecek gibi değil... Mecnun misali sevdalanan âşık, ağlayarak sevgiliye hâlini arz ediyor; bu ağlayış gönüllü, karşılık beklemeden geliyor. Ateş ve su, aşkın ilk ve son adımlarıdır.

Fuzûlî gözlerine "Saçma su!" emrini verirken sanki gönlündeki ateşin sönmesini istememektedir; çünkü bu ateş peygamber sevgisiyle tutuşan ateştir. Şair, şiir-

rinde dört hayati unsurun; ateş, toprak, su ve havanın hepsine yer vererek, şiirde hasret kalınan asıl unsur, "su"yu öne çıkıyor; ardından da havayla buluşturuyor bizi...

Şiirin geneline hâkim olan tema, bahar ve hâkim renk, yeşildir! Yeşil, şairin yaşadığı coğrafyada en az olandır ve bütün özelemlerinin sembolüdür...

Beyitte su ve ateş zıt iki unsur, "göz" ise bakan idrak ve irfanın kapısı... Gönüldeki fildişi kuleye hayat veren iki cevher.

Âb-gündür günbed-i devvâr rengi bilmezem

Ya muhit olmuş gözümden günbed-i devvâre su

Şu dönen gök kubbenin rengi su rengi midir bilmem / Ey şu dönen gök kubbeyi kuşatmış, gözümde akan yaşa su)

Bu beyitte şair, çok ağlamakta ve gözyaşlarıyla her tarafı su renginde görmekte; "Bilmiyorum, gökyüzü mü su rengindedir, yoksa gözyaşlarım mı gökyüzünü kaplamıştır?" diye sormaktadır. Şair burada, kendi iç âleminde olup bitenleri dış dünyadaki nesnelere yüklemektedir. Ya da şu "nebi" sözüne bir telmihe mi var? "Bunun gerisinde ne olduğunu biliyor musunuz? Bunun gerisinde su var. Suyun gerisinde arş var. Allah, arşın fevkindedir. Âdemoğlunun yaptıklarından hiçbirisi O'na gizli kalmaz" buyurdu.¹⁰

Burada bir mübalâğa sanatı da söz konusudur. Fuzûlî, çok ağladığını anlatmak maksadıyla gözünden akan yaşların gökyüzünü kapladığını ve evreni kuşattığını söyler. Gökyüzünün neden mavi olduğunu "bilmez gibi görünen" bilge şair burada tecâhül-i ârif¹¹ sanatını da yapar.

Suya vîrsün bâğbân gülzârı zahmet çekmesün

Bir gül açılmaz yüzün tek virse bin gülzâre su

(Sele versin bahçıvan gül bahçesinde yorulmasın / Bir gül açılmaz yüzün bin gül bahçesine verse su)

Şair bu beyitte Hz. Muhammed için "sen olmasaydın bu evreni yaratmazdım" meşhur rivayetine atıf yapıyor sanki... Şemail kitaplarının eşsiz bir güzelliğe sahip olduğunu aktardığı nebinin, dünyaya bir daha gelemeyeceğini ifade etmesi yanında, gülle olan alakasına da işaret ediyor. İrfan pınarı ariflerinin, idrak ve sunum noktası. Artık "bin gül bahçesine verse su" Hz. Muhammed ölçeğinde biri gelmeyecektir. O, bu evren bahçesinin tek "gül"üdür.

Ohşadabilmez gubârını muharrir hattuna

Hâme tek bahmakdan inse gözlerine kare su

(Yazıcı yazısını bir zerreciğine benzetemez / Yüzündeki tûylere benzetemez inse gözlerine kara su)

Yazıcı, kalem gibi yere baka baka, gözlerine kara sular inse de, hayatı boyunca uğraşsa da yazısını senin

hattının bir tozuna benzetemez.

Bu beyitte, hat sanatıyla ilgili kavramlar (*muharrir, hat, gubar, kalem, kara su=mürekkep*) kullanılıyor. Hat kelimesi çizgi, yazı anlamlarına ek olarak "yüzdeki tüy" manasına da kullanılmaktadır.

Burada kalem, kişileştirilmiş, teşhis sanatı yapılmıştır. Şair, "hattat ne kadar çaba harcarsa harcasın senin tozuna benzer bir şey üretemez" diyor. "Gubâr" kelimesini de tevriyeli¹² kullanıyor. Bu kelimenin yakın anlamı toz, uzak anlamı da hat sanatında ince yazı (*gubârî*) çeşididir. İfade edilenlerin ifade edilmiş biçimine baktığımızda Fuzûlî'nin neden edebiyat tarihimizin en büyük şairi olarak nitelendirildiği de anlaşılacaktır.

Bir nesneye çok bakan, birinin yollarını gözleyen bir insanın aynı noktaya odaklanmasından dolayı gözlerine "kara su iner." Gözlere kara su inmesi, bir deyimdir. Güçlüğü, zorluğu, beklemeyi ifade eder. "Ohşamak" kelimesinin "okşamak" fiilinin yanında Azeri Türkçesinde "benzetmek" anlamını karşıladığını da unutmamak gerekir.

Ravza-i kûyuna her dem durmayup eyler gülzâr

Âşık olmuş gâlîba ol serv-i hoş-reftâra su

(Her daim Cennet mahallene doğru durmadan akar / Sanki âşık olmuş zarif yürüyüşlü, servi boyluya su)

Burada bahsedilen "Ravza", Peygamber Efendi'mizin

Medine'deki türbesidir... Servi, suyu seven, yüksek bir ağaçtır. Akarsuların servi diplerinden dolaşarak akması, şairde suyun serviye âşık olması imajını çağrıştırıyor.¹³

(Su, durmadan, sevgilinin cennet mahallesine / -Medine'ye-doğru akıp gidiyor. Galiba o da serviye benzeyen nazlı-zarif gidişli- yürüyüşlü güzele âşık olmuştur.)

Asıl anlatılmak istenen ise, tıpkı suyun serviye olan aşkı gibi, şairin de gönülden Peygamber Efendimize duyduğu aşktır. Kendisine rakip olarak gördüğü suyun önüne set olma arzusunu bir sonraki beyitte açıkça ifade etmektedir.

Yâ Habîbullah yâ Hayre'l beşer müştakunam

Eyle kim leb-teşneler yanıp diler hemvâra su

(Ey Allah'ın sevgilisi, ey insanlığın özlenen en hayırlısı / Eyle kim dudakları kurumuş yanan dillere her daim su)

"Ey Allah'ın sevgilisi! Ey insanlığın en hayırlısı! Susamışların, susuzluktan dudakları kurumuşların, yanıp daima su diledikleri gibi, ben de seni özleyorum." Sınırsız özlemine, çöllerde susuzluktan çatlayan dudakların suya olan özlemiyle anlatan anlatıcı, yine edebî bir sanata, teşbihe sığmıyor.

Umduğum oldur ki rûz-ı haşr mahrûm olmayam

Çeşm-i vaslun vire men teşne-i didâra su¹⁴

(Umudumdur ki, diriliş gününde mahrum olmayayım / Pınara varınca göstereşin yüzünü, özleminle kuruyan bana su veresin)

"O mahşer günü, güzel yüzüne susamış olan bana, çeşme varınca su vereceğini, bana şefaate edeceğini, beni mübarek yüzünden mahrum bırakmayacağını ummaktayım." Şairce, sahabeleşerek, şefaate dileme.

"Su Kasidesi"nde şair, toprak-su ve ateş-su ilişkisini farklı anlamlarda bir arada kullanıyor. Su, toprağa hayat verirken ateşi yok eder. Fuzûlî'nin bu ikili tezat algısını mizacına uygun bir yapıda başarılı bir şekilde kullandığını görüyoruz; ancak şiirin ilk beytinde gönlünün ateşlerle yandığından söz ettiğini de unutmamak gerekiyor.

Başta da söylediğimiz gibi "su" motifini ilk kez Fuzûlî'de görüyoruz. Şairin çağdaşlarının, Fuzûlî kadar yanıp yanmadıklarını çok net bilmiyoruz. Ancak "su" redifli Zâtî, Hayâlî Bey ve Taşlıcalı Yahyâ başta olmak üzere, birkaç şair daha gazel yazmışsa da bu naat kadar güçlü ve etkili olamamışlardır. Her biri çağına damgasını vuran şairler olmalarına rağmen, Fuzûlî dışındakilerin bu redifle yazdıkları şiirler, bugün dikkat çekmeyecek kadar zayıf kalmıştır.

Fuzûlî'nin en meşhur ve en bilinen şiirlerinden biri "Su" redifli bu kasidesidir. Bu kasideye hangi anlayış ve algıyla bakarsak bakalım, göz ardı edilemeyecek görkemli bir ihtişamla karşılaşıyoruz. Peygamber aşkı başta olmak üzere, güçlü bir lirizm, güzel ve özenilerek se-

çilmiş kelimelerle inşa edilmiş bir anlatım, akılda kalıcı ve sarsıcı ifadeleriyle Osmanlı şiir tarihinin en güzel tasvirlerinden biri olarak bütün ihtişamıyla yine "Su Kasidesi", evrenin en sıcak coğrafyasından şairiyle abideleşmektedir.

DİPNOTLAR

1 - Hadikatü's-Süeda, Fuzulî, AHTER MATBAASI, 1302: Fuzûlî'nin mensur/manzum bir eseri olup Kerbelâ Olayı'nı ve İmam Hüseyin'i anlatan Anadolu Aleviliği'nin temel eserlerinden biridir. Hz. Hüseyin'in şehadetini anlatan edebî eserlere Maktel-i Hüseyin veya Maktel denilmektedir. Fuzulî'nin "Saadete Ermişlerin Bahçesi" anlamındaki bu eseri, türünün en önemlilerinden biridir. Abdülbaki Gölpınarlı, Fuzûlî Divanı giriş bölümünde Hadikat-us Süeda ile ilgili olarak : "Peygamberlerle H. Muhammed'in çektikleri cefâları, uğradıkları musibetleri, H. Muhammed'in, İmam Ali'nin Fatıma'nın ölümlerini, İmam Hasan'ın şahadetini, nihayet Kerbelâ faciasını ve İmam Hüseyin'in şahadetiyle, Ehli beytin esaretini ...anlatan...mensur Türkçe eser." (Gölpınarlı, Fuzûlî Divanı, s. C/100).

2 - Anâsır-ı Erbaa: Dört unsur demektir. Bunlar hava, su, ateş ve Toprak'tır. Bu dört unsur, varlık âleminin de esasını teşkil eder. Bunların insanların mizaçlarına da hâkim olduğuna inanılır. Hava soğukluk, su ıslaklık, ateş sıcaklık, toprak kuruluk işaretidir. Anâsır-ı Erbaa aynı zamanda felsefî bir terim olup, yaratılan evrende var olan nesnelerin asılları olarak farzedilen ateş, su, hava ve toprak ana maddeleri için kullanılır. Bu terim, felsefe tarihi içerisinde çeşitli teorilerin çıkış noktası olmuştur. Bu terime ilk defa eski Yunan Felsefi fragmanlarında rastlanır.

3 - Sezai Karakoç, Edebiyat Yazıları, Medeniyetin Rüyası / Rüyanın Medeniyeti Şiir, Diriliş Yayınları, İstanbul 2007, s.51

4 - Abdülbaki Gölpınarlı, Fuzûlî Divanı, İstanbul 1961, s.209

5 - Abdülbaki Gölpınarlı, age., s. VI...IX

6 - Prof. Dr. Mehmet Çavuşoğlu, Divan Şiiri, Türk Dili, Aylık Dergi, sayı 415-416-417, 1986, s. 1- 77 : " Divan Şiiri -yahut nesri de içine alan yaygın söyleyişle divan edebiyatı sözünün ilk defa kim tarafından söylendiği henüz belli değildir. Ünlü altı cilt Osmanlı Şiiri Tarihi'ni (A History of Ottoman's Poetry), yazar E.J. Wilkinson Gibb'in sağlığında basılan bu dikkate değer eserde de divan şiiri (veya edebiyatı) sözü yok. Gibb'in söz konusu kitabın adını Divan Şiiri Tarihi değil, **Osmanlı Şiiri Tarihi** koyduğuna da bakılınca "divan şiiri" sözünün 1900 yılından sonra ortaya çıktığı anlaşıyor."

7 - Karakoç, age., s.103-105

8 - Karakoç, age., s.105-106

9 - Karakoç, age., s.106

10 - Kütüb-ü Sitte, Hadis no: 1160

11 - tecâhül-i ârif: Bilinen bir şeyi, edebî bir nükteyle bilinmiyormuş veya başka türlü bilmiyormuş gibi gösterme sanatı.

12 - Tevriye: Birkaç manası olan bir kelimenin en uzak manasını kastetme. [mesela, "Savurur ne varsa âhir; buna rûzgâr derler" beytindeki "rûzgâr" kelimesinin yakın manası yel, maksut olan uzak manası zaman demektir]. Devellioğlu Sözlüğü

13 - Doç. Dr. Tahir Özgür, Fuzûlî'yi Anlamak, Türkiye Araştırmaları Dergisi, Sayı 3, Konya 1997. Hoca, Fuzûlî'nin "gül redifli" şiirini yorumlarken. " Fuzûlî başuna ol serv diye saldı bu gün/Ülûv-i rifat ile yetmez afitab sana" beytindeki "serv" kelimesinin anlamın doğru anlaşılması için : "servinin Allah'ı temsil ettiğini" söyler. s.99

14 - Fuzûlî'nin "Su Kasidesi"nden birkaç beyti, günümüz Türkçesine çevirip yorumlamaya çalıştık; hata varsa bize aittir. Ü.İ.